

(The growth of the manor, 1903) — han betonedede deri de keltiske Stammers Indflydelse og begrænsede Betydningen af den romerske Indvirkning — endvidere hans Afhandling om Bôcland og Folcland, der fastslog den rette Forstaaelse af disse Udtryk, idet han paaviste, at Folcland ikke var noget med Romernes ager publicus beslægtet Begreb, og at Bôcland gav dets Besidder en friere Raadighed overfor Samfundet og Familien end Jord, som man besad efter Folc-riht. Fremdeles maa nævnes hans Fund af Bractons Optegnelsesbog, Grundlaget for den ansete Dommers mærkelige Fremstilling af den gældende engelske Ret (o. 1250), derved kunde delvis hans Lære og de tidligere Udgaver af Værket berigtiges. Til disse Skrifter sluttede sig mange andre Undersøgelser, der viste Vinogradoffs omfattende Viden, som støttedes af en sjælden Sprogkundskab; han beherskede mange Sprog og har holdt Foredrag i flere Verdensdele. Med Nordens Folk, deres Sprog og Historie var han fuldt fortrolig; til dem var han ogsaa knyttet ved sit Ægteskab.

At følge Lovgiverens Tanke og finde de Retslærdes Grundsyn, at se Rettens Udspring og under dens Udvikling at se Paavirkningerne af Folkets øvrige sociale Forhold var altid en Hovedopgave for Vinogradoff. For saa vidt kan det ikke overraske, at han i sine sidste Aar satte sig Opgaver paa et helt nyt Omraade i et stort anlagt Værk »Outlines of Historical Jurisprudence«, hvoraf kun to Bind naaede at udkomme (1920—22). I det første Bind behandler han Retten som den formodes at have været i de forhistoriske og de ældste historiske Tider efter hvad Ethnografien, Archæologien og enkelte Beretninger, men især Sprog-historien kan sige os; det andet Bind omhandler Grækernes Ret, særlig som den dannede sig i Stæderne. Som andetsteds hos denne Forfatter kan man føle lidt Vilkaarlighed i hvad der vælges til Behandling, men ogsaa her mærkes den skarpsindige, tankerige Lærde med det vidtskuende Blik. — Vinogradoff var i 1909 bleven optaget som Medlem af det danske Videnskabernes Selskab.

Joh. Steenstrup.

Man har anført som en af Modsætningerne mellem Dronning Victoria og Kong Edward VII, at Sønnen foretrak mundtlig Forhandling med Ministrene, Moderen skriftlig; den sidstnævnte Form krævede mere Tid, og den uddybede sikkert ogsaa tid Meningsforskellene, men historisk set har den haft den uskatterlige Fordel, at den har affødt et vistnok enestaaende Brevmateriale. Det er Prinsgemalens Fortjeneste, at han fra første Færd har bevaret og ordnet dette, og Enkens næsten religiøse Pietet for

den afdøde Mand har bevirket, at baade blev de oprindelige Skatte sikrede mod Undergang og nye lagt til efter de engang fastslaaede Regler. Med denne uforlignelige Kilde til Englands Historie i 19. Aarh. blev man for Perioden indtil Slutningen af 1861 allerede bekendt i 1907 gennem det Udvalg af Brevene i tre Bind, som Arthur Christopher Benson og Viscount Esher dengang med Kong Edwards Bemyndigelse offentliggjorde, og hertil er der nu nitten Aar senere (hos John Murray) kommen en Fortsættelse i to Bind: *Letters of Queen Victoria. Second Series. A Selection from Her Majesty's Correspondence and Journal between the Years 1862 and 1878.* Udgiveren er George Earle Buckle, kendt som Disraëlis Biograf.

Værkets ydre Udstyrelse og Principerne for Udgivelsen er uforandrede, men Materialets Karakter er til en vis Grad ændret. Saa længe Prins Albert levede var — som Dronningen skriver 10. Jan. 1862 — »intet blevet gjort uden hans kærlige Raad og Hjælp«; i Virkeligheden er det ham, der i Brevene fra de første Bind har ført Pennen. Man følte det allerede ved Læsningen af disse; den ydrepolitiske Kundskabsfylde, hvormed de var underbyggede, den ganske vist noget pedantiske Stringens, hvormed de var affattede, var mere, end man kunde vente af Dronningen. Nu er Forskellen tydelig i de nye Bind, der begynder med Tiden umiddelbart efter Prinsgemalens Død. Dronning Victoria erkender det selv (25. Nov. 1862) og sørger over, at hun skal »skrive dette uden ham og i saa meget ringere en Stil end hans beundringsværdige Memoranda«. Hendes egne Breve bliver færre; en Del af Korrespondancen gaar over til Sekretærene, og Dagbogen, i hvilken hun letter sit Hjærte for alt, baade Enkeklager og Henvendelser til Himlen, og beskriver Stats- og Familiebegivenheder (samt de Toiletter, hun bar ved disse Lejligheder), spiller en større Rolle.

Imidlertid forringer dette ikke Samlingens Værdi som historisk Kilde. Prins Alberts Meninger om Begivenhederne er ikke det centrale i Englands Historie i Fyrrerne og Halvtreserne. Dagbogens Gengivelser af Samtaler med Ministrene ligesom disses skriftlige Indstillinger og Referater til Dronningen indeholder udmærkede Bidrag til Tresernes og Halvfjersernes Historie, navnlig vedrørende udenrigske og kirkepolitiske Forhold, der havde Dronningens særlige Interesse, selv om hun ingen af Stederne saa dybt i Spørgsmaalene. Noget afgørende nyt kan Brevene naturligvis ikke bringe til Belysning af en Periode, hvor der allerede foreligger en Række fyldige Statsmandsbiografier, navnlig gælder dette de Aar, hvor Disraëli anden Gang var Premier-

minister, og hvor hans næsten daglige Korrespondance med Dronningen om det orientalske Spørgsmaal allerede er kendt fra Monypennys og Buckles store Levnedsskildring af ham. Men baade angaaende Hohenzollern-Kandidaturen i 1870 og London-Konferencen 1864 indeholder Samlingen Breve, der ubestrideligt uddyber Opfattelsen.

Udover Aaret 1864 finder man næsten intet om danske Forhold i de nye Bind; der er et enkelt Brev fra Prinsessen af Wales (II 648), og Disraëli omtaler 31. Juli 1867 det franske Forsøg paa at faa Gang i Forhandlingerne om Paragraf V's Opfyldelse.

Erik Møller.

Ved slutningen af verdenskrigen udkom i Tyskland et i videnskabelige krese meget paaskønnet værk, der behandlede Bismarcks udenrigspolitik: Hans Plehn: *Bismarcks auswärtige Politik nach der Reichsgründung* (Berlin 1920). Forfatteren var en anset journalist, desuden en lidenskabeligt interesseret historiker, og hans journalistiske virksomhed havde givet ham en indsigt i praktisk politik, som blev taget stærkt i brug ved dette arbejde, idet Plehn under behandling af spørgsmaal, hvortil kildematerialet kun var sparsomt, drog fordel af sin indsigt og ved sindrige hypoteser knyttede leddene sammen i aarsagskæden. Saa god en modtagelse dette værk end fik, blev det imidlertid hurtigt forældet gennem den uventet tidlige offentliggørelse af en mængde kildestof, især hentet fra tyske arkiver, som fulgte efter verdenskrigen. Den historiske forskning maatte snarest muligt søge at udnytte det nyvundne territorium. Blandt de betydeligste af de arbejder, som er fremkommet med det maal for øje, er Felix Rachfahl: *Deutschland und die Weltpolitik 1871—1914. I. Die Bismarcksche Aera.* (Stuttgart 1923.)¹ Som det fremgaar af bogens titel, var det hensigten i et andet bind at føre fremstillingen op til 1914, men i dette foraar er Rachfahl afgaaet ved døden, saa værket vil vel komme til at staa ufuldendt. Rachfahl har gjort sig fortjent ved en række historiske arbejder, der hentede deres emne dels fra den nyere tids historie, dels fra helt moderne tid. Hans styrke var en fremragende kildekritisk evne, som fremstillingen imidlertid ikke altid kunde staa maal med. I sin fremstilling af moderne politiske spørgsmaal røbede han en lidenskabelig politisk interesse, som maatte gøre indtryk

¹ I en særlig piece: *Die Umwälzung der neuesten Geschichtsschreibung.* (Berlin 1923) har Rachfahl gjort rede for, paa hvilke punkter den historiske forskning takket være de nye offentliggørelser har kunnet supplere Plehns fremstilling.